

VELKÝ RODINNÝ OMYL

V posledních padesáti letech jsme za ideální považovali malé rodiny, jež jsou ale pro mnohé z nás ve skutečnosti katastrofou. Přišel čas hledat nové způsoby vzájemného soužití.

DAVID BROOKS / THE ATLANTIC

Spousta z nás má podobné scény zasuté někde v paměti: desítky lidí sedí okolo provizorně vyrovnaných stůlů a slaví Vánoce nebo nějaký jiný svátek. Sourozenci, bratřanci a sestřenice, tety, strýcové, prarodiče vyprávějí po sedmařicáté své staré rodinné příběhy. „Bylo to nejhezčí místo, jaké si umíte představit,“ vypráví jeden z nich o svém prvním dni v Americe. „Všude byla světla... bylo to jako slavnost světla! A já jsem si myslel, že je to kvůli mně.“

Staříci se začínají dohadovat o tom, kdo si to vlastně pamatuje lépe. „Co to povídáš? To byl květen, konec května,“ tvrdí jeden. Děcka sedí s doširoka otevřenými očima, hltaří rodinný příběh přesahující generace a snaží se všechno si to nějak poskládat v hlavě.

Po jídle se v dřezu vrší hromady nádobí, partičky dětí vymýšlejí něco podezřelého ve sklepech. Skupiny mladých rodičů se vytratily na chodbu a spřádají tam plány. Starší muži podřimují na pohovkách a čekají na zákusek. Jedná se o širokou rodinu v celé její složité, laskavé i naprosto vyčerpávající slávě.

Tuto konkrétní můžeme vidět ve filmu *Avaton* Barryho Levinsona z roku 1990, který je založen na režisérově vlastním dětství v Baltimoru. Pět bratří z východní Evropy přicestovalo do Ameriky zhruba v době první světové války. Postupně vybudovali vlastní tapetářskou firmu. Nějakou dobu dělali všechno spolu, stejně jako v místech, odkud přišli. Jak ale děj filmu po-

kračuje, začíná se široká rodina postupně rozpadat. Někteří její členové se kvůli nedostatku místa odstěhují za soukromím na předměstí. Jeden se odstěhuje za prací do jiného amerického státu. Velkou hádku způsobí něco, co se jeví jako triviální záležitost, jenže triviální není: nejstarší z bratrů dorazí pozdě na večeři Dne děkuvzdání a zjistí, že rodina již začala jíst bez něj.

„Vy jste začali porcovat beze mě?“ křičí opozdilec. „Jsme jedna rodina, a vy jste začali porcovat krocana beze mě?“ Tempo života nabírá na obrátkách. Soukromí, mobilita, pohodlí, to všechno začíná být důležitější než loajalita k rodině. „Představa, že se pustí do jídla dřív, než bratr dorazí, byla nepřijatelná. Byl to výraz neúcty,“ vysvětloval mi Levinson nedávno, když jsem se ho na popsanou scénu ptal.

FOTO JACK BELAND / LIBRARY OF CONGRESS / PRINTS & PHOTOGRAPHS DIVISION / FSA

Širší rodina lépe odolává nenadálým událostem – třeba když jedno z dětí onemocní nebo člen domácnosti ztratí zaměstnání. (Farmářská rodina Forgettových z Massachusetts, 1940)

Tehdy v rodině poprvé něco prasklo. Když porušíte zaběhané zvyklosti, začne se celá rodinná struktura hroutit.

S tím, jak ubíhají filmové roky, široká rodina hraje stále menší roli. V šedesátých letech se již na Den díkůvzdání žádná širší rodina neschází. Před televizí sedí už jenom mladý tatínek a mladá maminka a jejich syn a dcera, všichni pojdají krocana z táců. V poslední scéně žije hlavní postava osamoceně v pečovatelském domě a snaží se pochopit, co se vlastně stalo. „Nakonec utratíte všechno, co jste si za celý život našetřili, a prodáte všechno, co kdy bylo vaše, jenom abyste mohli žít na místě, jako je tohle.“

„Když jsem byl kluk,“ vyprávěl mi Levinson, „scházeli jsme se okolo prarodičů a ti nám vyprávěli příběhy o naší rodině... Dnes sedí jednotlivci před televizí a sledují příběhy jiných rodin.“ Jak mi vysvětlil, hlavním tématem jeho *Avalonu* je „decentralizace rodiny. A ta dnes pokročila zase o kus dál. Dřív se rodiny scházely alespoň před tou televizí. Dnes má každý svoji vlastní obrazovku.“

Je to typický příběh naší doby, tedy příběh rodiny, jež kdysi byla hustým propletem mnoha sourozenců a vzdálenějších příbuzných, a postupně se rozpadla do menších a zranitelnějších forem. Výsledek takové fragmentace, nukleární rodina, se nejdříve nezdál zase tak špatný. Jenže rozpad se tím nezastavil, protože nukleární rodina je příliš křehká. V mnoha částech společnosti se nukleární rodina dále drolí na rodiny s jedním rodičem a ty se zase proměnily v chaotické nebo také vůbec žádné rodiny.

Pokud chceme shrnout proměny rodinné struktury za posledních zhruba 100 let, pravděpodobně se nejvíce přiblížíme pravdě, když prohlásíme, že jsme život učinili svobodnějším pro jednotlivce a méně stabilním pro rodiny. Zlepšili jsme život dospělým a zhoršili ho dětem. Přesunuli jsme se z velkých, rozsáhlých rodin, jež pomáhaly chránit své nejzranitelnější členy před nástrahami života, do menších, oddělených nukleárních rodin (složených z manželského páru a jejich dětí). Ty nabízejí nejúspěšnějším lidem ve společnosti prostor, v němž mohou naplno uplatnit svůj talent a rozšířit své možnosti. Posun od větších a propojených širokých rodin k menším a odděleným nukleárním nakonec dospěl do dobře známého systému, který osvobozuje bohaté a ničí běžně pracující a chudé.

ÉRA KLANŮ

V počátcích amerických dějin žila většina lidí ve velkých, rozlehlých domácnostech, alespoň podle dnešních měřítek. Okolo roku 1800 tvořily tři čtvrtiny amerických pracujících farmáři. Velká část zbylé čtvrtiny pracovala v malých rodinných firmách, například obchodech. Práce byla spojená s velkou fyzickou námahou. Pro manželské páry nebylo žádnou výjimkou mít sedm nebo osm potomků. K tomu je potřeba připočítat různé nezadané tety a strýce nebo nespřízněné učně, pomocníky, služebnictvo. (Na některých jižanských farmách byli samozřejmě nedílnou součástí pracovního života také zotročení Afroameričané.)

Profesor historie a demografie na Minnesotské univerzitě Steven Ruggles takové uspořádání nazývá „firemními rodinami“ – jedná se zkrátka o společenské jednotky orga-

nizované okolo rodinné firmy. Podle jeho výzkumů kolem roku 1800 bylo 90 procent amerických domácností právě firemními rodinami. Až do roku 1850 žily zhruba tři čtvrtiny Američanů starších 65 let se svými dětmi a vnoučaty. Nukleární rodiny existovaly, byly obklopeny širšími a firemními rodinami.

Širší rodiny mají dvě výhody. První je jejich odolnost. Širší rodina je vlastně soubor několika rodin, jež se navzájem podporují. Váš partner či partnerka a vaše děti stojí samozřejmě na prvním místě, zároveň jsou tu ale také bratřenci a sestřenice, tcháni, prarodiče, v praxi složitá síť vztahů mezi řekněme sedmi, deseti nebo 20 lidmi. Pokud zemře matka, přispěchají na pomoc sourozenci, strýcové i tety, prarodiče. Pokud se zhroutí vztah mezi otcem a některým z jeho dětí, mohou vzniklou mezeru zaplnit jiní. Širší rodina má zkrátka k dispozici více prostředků k řešení nenadálých událostí – v případě, že například jedno z dětí uprostřed dne onemocní nebo jeden člen domácnosti ztratí zaměstnání.

Oddělená nukleární rodina je naproti tomu intenzivním souborem vztahů mezi řekněme čtyřmi lidmi. Pokud se jeden ze vztahů zhroutí, neexistuje nic, co by otřesy pomohlo utlumit. Pro nukleární rodinu znamená konec manželství také konec rodiny, jak jí její členové až do té chvíle rozuměli.

Život jsme učinili svobodnějším pro jednotlivce a méně stabilním pro rodiny.

Druhou velkou předností rozšířené rodiny je její schopnost socializovat jednotlivé členy. Její početní dospělí učí děti rozlišovat mezi dobrým a zlým, učí je, jak se chovat k ostatním, jak být vlídným člověkem. Když začaly industrializace a kulturní změny ohrožovat tradiční způsob života v průběhu 18. a 19. století, spoléhalo se mnoho lidí o to více na širokou rodinu jako na morální útočiště před nelítostným vnějším světem. Podle Rugglese vzrostla převaha širších rodin v letech 1750–1900 zhruba na dvojnásobek. Tehdy byla právě tato forma soužití rozšířenější než kdykoli dříve nebo potom.

Ve viktoriánské éře se obraz „rodinného krbu“ stal kulturním ideálem. Domov je „posvátným místem, nedotčeným chrámem, prostorem, nad nímž bdí bohové domácnosti, před jejichž tvář nesmí předstoupit nikdo, koho by nemohli uvítat s láskou“, psal velký viktoriánský sociální kritik John Ruskin. V čele změn tehdy stála vyšší střední třída, která začínala rodinu chápat méně jako ekonomickou a více jako emocionální a morální jednotku, jakousi soukromou farnost, v níž se formují srdce a duše jejích členů.

Navzdory svým přednostem může být ale život v širších rodinách také úmorný. Nenabízejí velké soukromí, denně jste nuceni být v intimním kontaktu s lidmi, které jste si

„Rodinný krb“ coby kulturní ideál. (Viktoriánská rodina nad tradičním vánočním pudinkem na obraze Williama Ridgwaye, šedesátá léta 19. století)

nevybrali. Širší rodiny jsou stabilnější a to znamená také méně mobilní. Rodinné vazby jsou pevnější, individuální volby ale naopak více omezené. Je tu podstatně méně místa pro individuální životní styl. Ve viktoriánské éře byly rodiny patriarchální a obecně preferovaly muže, především pak prvorozené syny.

Když se ve velkých amerických městech na přelomu 19. a 20. století začaly otevírat továrny, opouštěli mladí muži i ženy své široké venkovské rodiny a vydávali se za svým americkým snem. Manželství se začala uzavírat rychleji. Mladý muž na venkovské farmě se sňatkem otálel třeba do šestadvaceti, v osamění velkoměsta se ale muži ženili mezi dvaadvacátým a třiaadvacátým rokem. V letech 1890–1960 klesl průměrný věk prvního sňatku o 3,6 roku v případě mužů a o 2,2 roku v případě žen.

Vzniklá manželství měla formu nukleárních rodin. Úpadek mnogogeneračních rodin vlastně přesně kopíruje úpadek práce v zemědělství. Děti už nebyly předurčeny ke konkrétním ekonomickým rolím, rodiče je nově vychovávali tak, aby v době dospívání opustily rodinné hnízdo, staly se nezávislými a našly si své vlastní partnery. Výchova směřovala k nezávislosti, a nikoli vzájemné propojenosti. Ve dvacátých letech se místo firemní rodiny stala převažující formou soužití nukleární rodina v čele s mužem-živitelem. V roce 1960 žilo 77,5 procenta dětí se svými rodiči, kteří byli sezdání, a mimo svou širokou rodinu.

KULT POSPOLITOSTI

Nějakou dobu se zdálo, že nové uspořádání dobře funguje. V letech 1950–1965 klesl počet rozvodů, stoupla porodnost a americká nukleární rodina se zdála být ve skvělé formě.

Většina lidí působila zámožným a spokojeným dojmem. Právě v těchto letech se okolo nukleární rodiny zformoval v podstatě kult něčeho, co tehdejší přední dámský časopis McCall's nazýval „pospolitostí“. Ideální lidé žili v rodinách se dvěma rodiči. V průzkumu z roku 1957 prohlásila více než polovina respondentů, že nesezdání lidé jsou „nemocní“, „nemorální“ nebo „neurotičtí“.

Právě v této době se ujal jistý ideál rodiny: manželský pár, na který připadalo 2,5 potomka. Když si představujeme americkou rodinu, velká část z nás se stále vrací právě k této představě. Když debatujeme o tom, jak rodinu posílit, máme na mysli nukleární rodinu se dvěma rodiči, jedním nebo dvěma dětmi, pravděpodobně usazenou v rodinném domku na předměstí. Takové uspořádání považujeme za normu, i když tímto způsobem většina lidí nežila tisíce let před rokem 1950 a od roku 1965, tedy více než půl století, tak většina lidí už opět nežije.

Dnes tvoří tradiční nukleární rodiny se dvěma partnery jenom menšinu amerických domácností, v popsaném uspořádání žije vlastně jenom třetina Američanů. Úsek let 1950–1965 nebyl normální. Jednalo se o mimořádný historický okamžik, kdy se společenské okolnosti záměrně či náhodně sešly tak, že dokázaly na okamžik zamaskovat základní křehkost, jež je pro nukleární rodinu typická.

Většina žen byla například omezena na život v domácnosti. Mnohé korporace až hluboko do poloviny 20. století vdané ženy do pracovního poměru vůbec nepřijímaly: firma mohla zaměstnat svobodnou ženu, pokud se ale později vdala, musela z práce odejít. K ženám se běžně přistupovalo ponižujícím a nedůstojným způsobem. Velká část z nich trávila nekonečné hodiny uzavřená v domácnosti ovládané mužem a vychovávala děti.

Nukleární rodiny byly také tehdy mnohem více než dnes propojené s jinými nukleárními rodinami. Podle sociologa Eugena Litwaka tak vlastně vytvářely „modifikované širší rodiny“, v podstatě „koalice nukleárních rodin, jež na sobě byly navzájem závislé“. Ještě na konci padesátých let, než se naplno rozšířila televize a klimatizace, trávili lidé stále mnoho času pospolu na verandách domů a byli součástí životů ostatních. Přátelé neměli problém napomínat navzájem své děti.

Takto například popisuje novinář Alan Ehrenhalt ve své knize *The Lost City* (Ztracené město) život na předměstí Chicaga v polovině minulého století: Být v padesátých letech mladým majitelem domku na předměstí znamenalo účastnit se společných akcí, z nichž se dokázal vykrotit jenom nejzarytější samotář. Rožnilo se maso, pořádaly se sleziny u kávy, volejbalové zápasy, organizovalo se hlídání dětí, neustále se vyměňovalo náčiní a další předměty z domácnosti. Dětem se věnoval ten, kdo byl zrovna po ruce, sousedé vcházeli do dveří prakticky v kteroukoli denní hodinu bez klepání. Mladí dospělí lidé, usazení v neznámém prostředí, vlastně tímto způsobem vytvářeli nové komunity. Život se žil veřejně.

A nezapomínejme také na to, že rodinné stabilitě tehdy nahrával i obecnější stav společnosti. V poválečné éře zažívala svůj vrchol návštěvnost kostelů, organizovanost v odborech, vzájemná důvěra a obecná prosperita. To jsou všechno věci, které se dobře rýmují s rodinnou soudržností. Muž mohl poměrně snadno najít zaměstnání, které mu umožňovalo uživit rodinu z jednoho platu. Na počátku šedesátých let vydělával americký muž ve věku 25–29 let téměř čtyřikrát více než jeho otec, když byl stejně starý.

Když vše shrneme, období let 1950–1965 ukázalo, že okolo nukleárních rodin je možné vybudovat stabilní společnost. Tedy aspoň pokud jsou ženy vykázány do domácnosti, nukleární rodiny jsou vzájemně natolik provázané, že v podstatě vytvářejí širší rodiny, a všechny ekonomické a sociologické podmínky ve společnosti instituci rodiny podporují.

ROZPAD

Popsaný stav ale dlouho nevydržel. Podmínky, s jejichž pomocí nukleární rodina na přechodnou dobu prosperovala, se začaly měnit a bezpečná rodina padesátých let se začala proměňovat ve vystresovanou rodinu, jak ji známe ze všech následujících dekády. O část tlaku se postarala ekonomika, mzdy mladých mužů začaly od sedmdesátých let klesat a zvyšovaly tak tlak především na mladé dělnické rodiny. Hlavní úder byl ale kulturní. Společnost se stávala více individualistickou a sebestřednou. Lidé začali připisovat větší hodnotu soukromí a nezávislosti. Sílicí feministické hnutí otevřelo ženám širší přístup k životu a práci podle jejich vlastních představ.

Studie ženských časopisů v rozmezí let 1900–1979, provedená sociology Stevenem L. Gordonem a Francescou Cancian, ukázala, že právě v padesátých letech na jejich stránkách dominovalo téma upřednostnění rodiny před sebou samým, podle hesla „láska znamená sebeobětování

a kompromisy“. V šedesátých a sedmdesátých letech se naopak prosadila tendence klást vlastní zájmy před rodinu, heslem bylo „láska znamená individualitu a možnost vyjádřit sebe sama“. Dominantním trendem kultury generace baby boomers bylo obecně osvobození – hity té doby byly songy jako *Free Bird* (Svobodný jako pták), *Born to Run* (Zrozený pro útek) či *Rambling Man* (Tulák).

Psycholog a expert na manželství na Severozápadní univerzitě Eli Finkel tvrdí, že od šedesátých let se dominantním rodinným modelem stalo „manželství jako forma sebevyjádření“. „Američané dnes na manželství pohlížejí stále častěji jako na způsob, jak objevit sebe sama, více si sama sebe vážit, posilovat osobní růst,“ píše. Podle socioložek Kathryn Edin a Marie Kefalas v manželství „již nejde v první řadě o plození a výchovu dětí, jde o způsob, jak uspokojit dospělé“.

Popsaný kulturní posun skutečně velmi prospěl části dospělých lidí, méně ale rodinám jako takovým. V jejich okolí se dnes pohybuje méně příbuzných, kteří mohou pomoci, když se pár dostane do problémů. Pokud jste vstupovali do manželství z lásky, nedává příliš smysl v něm zůstat v okamžiku, kdy láska uvadla. Oslabování manželských vazeb přitom dost možná začalo již koncem 19. století. V letech 1870–1920 se počet rozvodů zvýšil patnáctkrát a po-

Dětem se věnoval ten, kdo byl zrovna po ruce, sousedé vcházeli kdykoli do dveří bez klepání.

tom nadále víceméně souvisle stoupal v prvních dekádách éry nukleárních rodin. Jak poznamenal koncem sedmdesátých let historik Christopher Lasch, americká rodina se nezačala rozpadat v šedesátých letech, ve skutečnosti „se rozpadá už více než 100 let“.

Američané dnes vytvářejí méně rodin než kdykoli v minulosti. V letech 1970–2012 se počet domácností složených z manželských párů s dětmi snížil na polovinu. Podle sčítání lidu bylo v roce 1960 napočítáno pouze 13 procent domácností s jedním rodičem. V roce 2018 to již bylo 28 procent. V roce 1850 žilo 75 procent Američanů starších 65 let se svými příbuznými. V roce 1990 to bylo pouze 18 procent.

Poslední dvě generace také tráví v manželství stále kratší dobu. Jejich členové do manželství vstupují později (pokud vůbec) a dříve se také rozvádějí. V roce 1950 skončilo rozvodem 27 procent manželství, dnes je to 45 procent. V roce 1960 žilo v manželství 72 procent dospělých Američanů, v roce 2017 jenom něco málo přes polovinu. Podle zprávy The Urban Institute z roku 2014 vstoupilo před čtyřicátým rokem věku do manželství zhruba 90 procent žen z generace baby boomers a zhruba 80 procent žen z generace X, zatímco v případě mileniálů se totéž očekávalo pouze

Úpadek mnohogeráčnických rodin přesně kopíruje úpadek práce v zemědělství. (Farmářská rodina ze Severní Karolíny, 1938)

Až dospějí, opustí farmu a vydají se za svým americkým snem. (Děti spolu s rodiči na bavlníkovém poli, Alabama, 1936)

Nesezdání jsou „nemocní“, „nemorální“, „neurotičtí“. Naopak takto vypadá ideální rodina. (Padesátá léta)

u 70 procent žen, což je nejnižší číslo v dějinách Ameriky. Čtyři pětiny amerických dospělých v průzkumu Pew Research Center v roce 2019 uvedly, že vstup do manželství není podmínkou naplněného života, zároveň je ale potřeba říct, že Američané nerezignují pouze na manželství. V roce 2004 žilo podle průzkumu General Social Survey bez partnera 33 procent Američanů ve věku 18–34 let, v roce 2018 již jejich počet vystoupal na 51 procent.

Rodiny se v průběhu posledních dvou generací také výrazně zmenšily. Všeobecná porodnost je dnes v Americe ve srovnání s rokem 1960 poloviční. V roce 2012 ve většině amerických domácností nežily žádné děti. V Americe je také více rodin, které vlastní domácího mazlíčka, než rodin s dětmi. V roce 1970 mělo 20 procent amerických domácností více než pět členů. V roce 2012 to bylo pouze 9,6 procenta.

Fyzický prostor oddělující jednotlivé nukleární rodiny se během posledních dvou generací rozšířil. Dříve se švagrové hlasitě zdravily každá ze své verandy přes ulici. Děti se řítily z domu do domu a plenily lednice toho, kdo byl zrovna nejbliž. Trávníky se ale zvětšily a život na verandách někam zmizel, takže dům a rodinu teď od ostatních odděluje jakýsi prostorový nárazník. Jak nedávno upozornila v měsíčníku *The Atlantic* Mandy Len Catron, manželské páry dnes méně často navštěvují rodiče a sourozence a jsou méně ochotné jim pomáhat s domácími pracemi nebo je podporovat emocionálně. Převládá kód soběstačnosti: máma, táta i děti se o sebe musí umět ve svém odděleném, izolovaném domě postarat.

K tomu ještě dodejme, že mezi rodinami během posledních dvou generací vzrostla nerovnost. Dnešní Amerika má vlastně dva zcela odlišné rodinné režimy. V dobře vzdělané části populace fungují rodinné vzorce téměř tak stabilně jako v padesátých letech. Mezi těmi méně šťastnými rodinný život často představuje naprostý chaos. To má svůj důvod, bohatí lidé totiž mají prostředky k tomu, aby si širší rodinu v podstatě koupili a kryli si tak záda. Stačí si vzpomenout na všechny ty opatrovnické služby, za které bohatí rodiče platí a které dříve zajišťovalo široké příbuzenstvo: hlídání dětí, doučování, koučink, terapie, drahé mimoškolní aktivity. (Tady nezapomínejme také na to, že dobře situovaní Američané si mohou najmout terapeuty a kouče i pro sebe, jako náhražku příbuzných nebo blízkých přátel.) Zmíněné drahé nástroje a služby nejen podporují rozvoj dětí a pomáhají je připravit na konkurenci v meritokratické soutěži, ale také snižují stres a náklad rodičovských povinností, čímž pomáhají zachovat rodinnou pohodu. Zámožní konzervativci se často plácají po zádech, jak se jim daří udržet stabilní nukleární rodiny, a nabádají všechny ostatní, aby se chovali stejně. Zároveň ale ignorují jeden z hlavních důvodů, kvůli němuž se jim skutečně daří udržet stabilitu vlastních rodin – totiž že si mohou dovolit zaplatit za podporu, kterou dříve poskytovala širší rodina. A že lidé, kterým kážou a kteří jsou na nižších stupních příjmové škály, si to dovolit nemohou.

V roce 1970 se ještě struktura rodin bohatých a chudých Američanů tolik nelišila, dnes mezi nimi ale zeje propast.

V roce 2005 žilo 85 procent dětí z rodin řazených do vyšší střední třídy s oběma biologickými rodiči (měřeno ve chvíli, kdy matce bylo 40 let). Mezi pracujícími tomu tak bylo pouze ze 30 procent. Podle zprávy Národního centra pro zdravotní statistiky vydané v roce 2012 mají vysokoškolsky vzdělané Američanky ve věku 22–44 let 78procentní šanci, že jejich první manželství vydrží alespoň 20 let. Ženy ve stejné věkové skupině se středoškolským nebo nižším vzděláním mají však pouze 40procentní šanci. Mezi Američany ve věku 18–55 let žije v manželství pouze 26 procent chudých a 39 procent dělníků. Ekonomka ze think tanku Brookings Institution Isabel Sawhill ve své knize *Generation Unbound* (Nevázaná generace) cituje výzkum, který naznačuje, že rozdíly ve struktuře rodiny „zvýšily příjmovou nerovnost o 25 procent“. Kdyby se Spojené státy vrátily k počtům uzavíraných sňatků obvyklým v roce 1970, klesla by dětská chudoba o 20 procent. Jak kdysi prohlásil sociolog z Univerzity Johnse Hopkinse Andrew Cherlin, „do manželství vstupují privilegovaní Američané a manželství jim na oplátku pomáhá zůstat privilegovaní“.

Když to všechno sečteme a podtrhneme, vidíme, že možná procházíme nejrychlejší proměnou rodinné struktury v dějinách lidstva. Příčiny jsou současně ekonomické, kulturní i institucionální. Lidé, kteří vyrůstají v nukleární

Svobodný muž našel v širší rodině posilu ve formě přátelství mezi muži a společností žen.

rodině, mají větší sklony k individualismu než ti, kteří vyrůstali v multigeneračním klanu. Lidé s individualistickými sklony jsou zase méně ochotní obětovat se pro rodinu, z čehož plyne další oslabení rodinných vazeb. Pro děti z narušených rodin je obtížnější získat vzdělání potřebné k vybudování úspěšné kariéry. Lidé bez úspěšných kariér jen s velkými těžkostmi zakládají stabilní rodiny, většinou kvůli nedostatku financí a dalším stresujícím faktorům. Děti v takových rodinách se pak cítí ještě izolovanější a ještě více traumatizované.

Mnoho dnešních lidí vlastně postrádá jakousi bezpečnou základnu, z níž by se mohli vydat do života, a nemají před sebou ani jasně definovanou cestu do dospělosti. Ty, kteří disponují dostatečným lidským kapitálem, aby mohli experimentovat, občas zakopnout, a přesto dopadnout do měkkého, si mohou užít svobody a příležitostí. Ty, kteří takový kapitál postrádají, čeká obvykle spousta zmatku, bloudění a bolesti.

STARÍ SIROTCI

Vláda se na federální i místní úrovni během posledních 50 let snažila škodlivé dopady popsanych trendů zmírnit.

Pokoušela se podpořit nárůst počtu uzavíraných sňatků, snížit rozvodovost, zvýšit porodnost a ledacos dalšího. Cílem ale vždy bylo posílení pouze nukleární rodiny, nikoli její širší podoby. Některé vládní programy skutečně občas vykazují jisté pozitivní výsledky, nerovnost mezi rodinami ale nadále roste.

Úpadek rodiny nejvíce ubližuje těm nejzranitelnějším, obzvláště dětem. V roce 1960 se svobodným ženám narodilo pět procent všech dětí. Dnes je to 40 procent. The Pew Research Center zjistil, že v roce 1960 žilo bez otce 11 procent dětí. V roce 2010 to bylo 27 procent. Dnes prožije pouze zhruba polovina dětí své dětství s oběma biologickými rodiči. Dvacet procent mladých dospělých nemá žádný kontakt se svým otcem (v některých případech je tomu tak ale proto, že otec zemřel). Americké děti mají vyšší pravděpodobnost, že budou žít v domácnosti pouze s jedním z rodičů, než děti v kterékoli jiné zemi.

Samozřejmě všichni známe stabilní a milující rodiny s jedním rodičem. V průměru ale vykazují děti vyrůstající s jedním z rodičů nebo s nesezdanými rodiči horší fyzické i psychické zdraví, hůře se učí, mají větší problémy s chováním a častěji chodí za školu než děti, které žijí se svými dvěma biologickými a sezdanými rodiči. Podle výzkumů Richarda V. Reevese, jednoho z ředitelů Centra pro děti a rodinu think tanku Brookings Institution, pokud se narodíte do chudé rodiny a vychovávají vás vlastní sezdaní rodiče, máte 80procentní šanci, že si v životě polepšíte. Pokud se narodíte do chudoby a vychovává vás neprovdaná matka, máte 50procentní šanci, že zůstanete tam, kde jste.

Dětem ale neubližuje pouze absence vztahů, ničí je také nestabilita. Podle studie z roku 2003, kterou cituje Andrew Cherlin, žilo 12 procent amerických dětí do svých 15 let alespoň ve třech „rodičovských partnerstvích“. Okamžiky změny, kdy odchází matčin stávající partner a přichází partner nový, doléhají podle Cherlina nejhůře právě na děti.

Ale i když dnešní změny ve struktuře rodiny zjevně dopadají nejvíce na děti, neodnášejí novou situaci pouze ony.

Podívejme se například na svobodné muže. Širší rodiny jim poskytovaly posilu ve formě přátelství mezi muži a společnosti žen. Dnes stráví mnoho amerických mužů prvních 20 let svého života bez otce a dalších 15 bez manželky. Kay Hymowitz z Manhattanského institutu strávila významnou část své kariéry právě zkoumáním nepříznivých dopadů spojených s úpadkem americké rodiny a uvádí důkazy, podle nichž absence vazeb a smyslu života, jež běžně nabízí rodina, způsobuje, že svobodní muži vykazují horší zdravotní stav (alkoholismus a drogová závislost jsou běžným jevem), méně vydělávají a umírají dříve než muži ženatí.

Na ženy uvaluje nukleární rodina jiný typ zátěže. I když právě pro ženy bylo rozvolnění tradičních rodinných struktur výhodné a dnes mají mnohem větší svobodu vybrat si život, po jakém touží, mnohé matky, jež se rozhodly vychovávat malé děti bez účasti širší rodiny, brzy zjistí, že si zvolily brutálně obtížný a osamělý životní styl. Situaci dále komplikuje skutečnost, že i podle posledních údajů ženy stále tráví významně více času domácími pracemi a péčí o děti než muži. Z toho plyne to, co vidíme všude okolo

sebe: vystresované a unavené matky, které se snaží kombinovat práci s výchovou dětí.

Bez širších rodin trpí i starší Američané. AARP (dříve Americká asociace pro důchodce) tvrdí, že 35 procent Američanů starších 45 let trpí chronickou osamělostí. Mnoho seniorů je dnes v podstatě „starými sirotky“ bez blízkých příbuzných a přátel, kteří by se o ně postarali. The New York Times zveřejnilo v roce 2015 článek s názvem *The Lonely Death of George Bell* (Osamělá smrt George Bella). Pojednával o dvaasedmdesátiletém muži bez rodiny, který zemřel úplně sám. Jeho tělo se v bytě ve čtvrti Queens rozkládalo tak dlouho, že v okamžiku, kdy ho policisté konečně našli, již bylo k nepoznání.

RODIČE BY TREFIL ŠLAK

Novinářka a urbanistka Jane Jacobs zveřejnila v roce 2004 svou poslední knihu, v podstatě hodnocení severoamerické společnosti, s názvem *Dark Age Ahead* (Čekají nás temné časy). Jejím středobodem je tvrzení, že rodiny „dnes nemohou přežít“. Jak píše, struktury, o které se rodiny dříve opíraly, již neexistují. Jacobs je v mnoha směrech až příliš pesimistická, pro miliony lidí ale přechod od velkých, rozšířených rodin k nezávislým nukleárním rodinám skutečně znamenal katastrofu.

Zatímco se ale podpůrný systém rodin rozpadá, debata o problému nabyla téměř mytické podoby. Sociální konzervativci například tvrdí, že nukleární rodině je možné její zašlou slávu vrátit. Jenže podmínky, jež zajišťovaly její stabilitu v padesátých letech, již rekonstruovat nelze. Konzervativci nemají, co by poradili dítěti, jehož otec rodinu opustil nebo jehož matka má tři jiné děti každé s jiným otcem. Rada „odejdi žít do nukleární rodiny“ v takovém případě opravdu příliš nepomůže. Pokud tvoří tradiční nukleární rodiny jenom menšinu domácností, znamená to, že ostatní žijí nějak jinak: jako osamělí rodiče, někdy nesezdaní rodiče, jako smíšené rodiny, rodiny, v jejichž čele stojí prarodiče, jako lidé, kteří nepřetržitě střídají partnery a tak dále. Této realitě se konzervativní myšlenky nedokážou přizpůsobit.

Progresivisté na druhé straně zase stále mluví jako individualisté ze sedmdesátých let toužící po vyjádření sebe sama: *Lidé by měli mít možnost svobodně si vybrat, v jakém rodinném uspořádání touží žít*. To by samozřejmě měli. Jenže mnoho nových rodinných forem vlastně pro většinu lidí příliš dobře nefunguje – a i když progresivní elity tvrdí, že všechna možná uspořádání jsou rovnocenná, jejich vlastní chování naznačuje, že tomu ve skutečnosti sami úplně nevěří. Sociolog W. Bradford Wilcox upozorňuje, že vysoce vzdělaní progresivisté možná hovoří s velkou tolerancí o rodinných strukturách v případech, že mají na mysli společnost jako celek, zároveň ale mají extrémně rigidní očekávání, pokud jde o své vlastní rodiny. Když se Wilcox ptal svých studentů na Virginské univerzitě, zda je špatné mít nemanželské dítě, 62 procent prohlásilo, že na tom nic špatného nevidí. Když se zeptal, jak by na nemanželské dítě reagovali jejich vlastní rodiče, prohlásilo 97 procent studentů, že rodiče by „trefil šlak“. V nedávné studii Institutu pro stu-

dium rodiny považovali vysokoškolsky vzdělaní Kalifornané ve věku 18–55 let nemanželské dítě za problém méně často než jejich krajané bez vysokoškolského vzdělání. Zároveň ale *častěji* uváděli, že oni *osobně* s těhotenstvím mimo manželství nesouhlasí.

Jinými slovy, zatímco konzervativci disponují filozofií rodinného života, kterou pro její zastaralost již nedokážou uvést do praxe, progresivisté ze strachu, aby nevypadali předsudečně, vlastně vůbec žádnou filozofii nemají. Sexuální revoluce přišla a zase odešla a my jsme tu zůstali bez dominantních norem rodinného života, bez hodnot, jimiž bychom se mohli řídit, bez formulovaných ideálů. Naše sdílená kultura k této nejdůležitější otázce vlastně nemá co významného říct – a tak se již po celá desetiletí všechno rozpadá.

Dobrá zpráva nicméně je, že lidé se dokážou přizpůsobit, i když třeba politika reaguje pomalu. Pokud přestane jedna forma rodinného soužití fungovat, začnou se lidé pohlízet po něčem novém – a občas to naleznou v něčem, co je vlastně ve skutečnosti velmi staré.

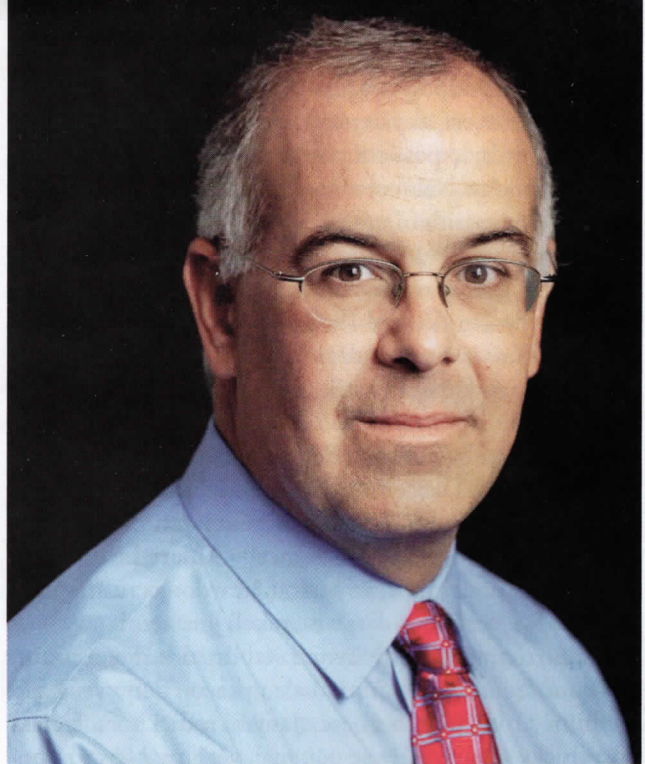
NOVÍ PŘÍBUZNÍ

Na počátku všeho byla tlupa. Lidé žili po desítky tisíc let v malých skupinách, řekněme o 25 členech, které měly vazby na dalších třeba 20 skupin a vytvářely spolu kmen. Lidé z jedné skupiny společně vyrazili shánět obživu, a když se s ní vrátili, podělili se o ni. Společně lovili, společně vedli války, vyráběli si navzájem ošacení, pečovali vzájemně o své děti. V každé oblasti života se spoléhali na širší rodinu a příbuzenstvo.

Až na to, že nedefinovali příbuzné tak, jak je dnes definujeme my. Pro nás jsou příbuzní lidé, kteří jsou s námi biologicky spřízněni. Po velkou část lidských dějin ale bylo možné příbuzenské vazby volně vytvářet.

Antropologové se již po desetiletí ptají o to, co příbuzenský vztah vlastně je. Při studiu tradičních kultur našli značně odlišné formy budovaných příbuzenských vztahů. Pro členy kmene Ilongotů z Filipín jsou příbuznými ti, kteří spolu někde migrovali. Pro obyvatele údolí Nebilyer v Nové Guineji vzniká příbuzenský vztah sdílením *tuku* – životní síly, která se nachází v mateřském mléce nebo ve sladkých bramborách. Chuukesové v Mikronésii říkávají: „Moji sourozenci pocházejí ze stejné kánoe.“ Příbuznými se stávají dva lidé, kteří spolu přežijí nebezpečnou plavbu na moři. Inúpiatové na Aljašce dávají svým dětem jména zemřelých a tyto děti jsou pak členy rodiny, jež toto jméno nese.

Jinými slovy, lidé žili po nesmírně dlouhé období v širších rodinách, jež se neskládaly pouze z jejich příbuzných, ale také z lidí, s nimiž se rozhodli spolupracovat. Mezinárodní vědecký tým nedávno prováděl na území dnešního Ruska genetickou analýzu lidí, kteří tam spolu byli před 34 tisíci lety pohřbeni, a tudíž spolu pravděpodobně také žili. Výsledkem výzkumu je zjištění, že lidé, kteří spolu sdílejí hroby, nejsou úzce spřízněni. Výzkumy 32 dnešních společností pastevců ukázaly, že primární příbuzní, tedy rodiče, sourozenci a děti, tvoří pouze deset procent členů

DAVID BROOKS (60)

Stálý komentátor deníku The New York Times, pravidelný příspěvatel měsíčníku The Atlantic a častý host amerických televizních i rozhlasových debatačních pořadů. Bývá označován jako „nejoblíbenější konzervativce amerických liberálů“. Je autorem populární knihy *Bobos in the Paradise* (česky *Bobos. Nová americká elita a její styl*) a řady dalších, včetně do češtiny přeložené studie *Společenské zvíře* a knihy *Cesta k charakteru*. Ve své poslední knize *The Second Mountain* (Druhá hora) líčí vlastní životní zvrát včetně postupné konverze ke křesťanství.

skupin. Širší rodiny tradičních kultur mohly nebo nemusely sestávat z geneticky spřízněných členů, emocionálně si ale byly pravděpodobně bližší, než si většina z nás umí představit. Antropolog Marshall Sahlins z Chicagské univerzity ve svém krásném esejí o příbuzenských vztazích vysvětluje, že příbuzní spolu v mnoha kulturách sdílejí „vzájemnost bytí“. Zesnulý religionista J. Prytz-Johansen napsal, že příbuzenství je zakoušeno jako „vnitřní solidarita“ duší. Zesnulá jihoafrická antropoložka Monica Wilson popsala příbuzné jako lidi, kteří jsou na sobě navzájem „mystický závislí“. Spříznění lidé k sobě patří, píše Sahlins, protože se vnímají „navzájem jako součást svých životů“.

Když přijeli do Severní Ameriky v 17. a 18. století evropští protestanti, existovala jejich relativně individualistická kultura vedle značně komunitní kultury původních obyvatel. Sebastian Junger ve své knize *Tribe* (Kmen) popisuje, co se stalo potom: zatímco evropští usedlíci odcházeli žít s rodinami původních obyvatel, téměř žádní původní obyvatelé nepřecházeli na stranu evropských rodin. Evropané občas původní obyvatelé zajali a donutili je s nimi zůstat. Naučili je anglicky a vzdělali je západním způsobem. Domorodí obyvatelé ale práskli do bot téměř vždy, když k tomu měli příležitost. Evropanští osadníci bývali během válek také zajatí původními kmeny a museli s nimi žít. O útek se ale po-

koušeli jenom zřídka. Evropané z toho měli těžkou hlavu. Proč představitelé vyšší civilizace hlasovali nohama pro jiný styl života?

Když podobné popisy čteme, nelze se ubránit otázce, zda naše civilizace neudělala nějakou obrovskou chybu.

Vrátit zpět se samozřejmě nemůžeme. Západní individualisté dávno nejsou typem lidí, kteří žili v prehistorických tlupách. Možná nejsme ani typem lidí, jaké známe z úvodních scén již zmíněného filmu *Avalon*. Na to si příliš ceníme svého soukromí a individuálních svobod.

Naše kultura se ale zvláště zadržela. Chceme stabilitu a ukotvenost, zároveň ale také mobilitu, dynamický kapitalismus a svobodu vybrat si jakýkoli životní styl. Chceme uzavřené rodiny, nikoli ale právní, kulturní a sociologická omezení, jež jejich existenci umožňují. Vidíme trosky, jež po sobě zanechal kolaps odloučené nukleární rodiny. Jsme svědky vzestupu závislosti na opiátech, sebevražd, depresí, nerovností, což je vše částečně důsledkem rodinné struktury, která je příliš křehká, a společnosti, jež je příliš odtažitá, netečná a nedůvěřivá. Přesto se ale do kolektivněji pojatého světa vrátit nedokážeme. Historici Steven Mintz a Susan Kellogg napsali v roce 1988 slova, která mají dnes ještě větší platnost než tehdy: „Mnozí Američané naléhavě hledají nové paradigma amerického rodinného života, mezitím však vládne hluboký pocit rozpolcenosti a zmatku.“

JAK VYBUDOVAT RODINU

V poslední době se ale vynořují aspoň náznaky nového rodinného uspořádání. Mnohé ze statistik, které jsem dosud citoval, zní hrozivě. Ty však popisují minulost, věci, které nás dovedly tam, kde nyní jsme. Vedle toho se ale vrší důkazy, že v reakci na chaos dnešního rodinného života začínáme znovu chápat jeho důležitost. Američané hledají stabilitu a experimentují při tom s novými formami příbuzenských vztahů i širších rodin.

Dříve než si vůbec uvědomíme, že se vynořilo nové paradigma, dochází obvykle ke změnám v chování. Představte si stovky milionů malých šípů. Ty v dobách sociální transformace změni směr – nejdříve jenom několik z nich, později mnohé. Dlouho si toho nikdo nevšimá, pak si ale lidé začnou uvědomovat, že se vynořují nové zvyklosti a nové soubory hodnot.

To se možná děje právě nyní, částečně z nezbytnosti a částečně volbou. Ekonomické tlaky od sedmdesátých let a obzvláště pak po recesi v roce 2008 dohnaly lidi k větší závislosti na rodinách. Od roku 2012 začal pomalu stoupat podíl dětí žijících se sezdanými rodiči. Vysokoškolská studenti mají dnes větší kontakt se svými rodiči, než bývalo zvykem v předchozí generaci. Máme tendenci se tomu posmívat, říkáme tomu „helikoptérové rodičovství“ nebo to vnímáme jako neschopnost postavit se na vlastní nohy. Excesy samozřejmě existují, zároveň je ale dnes proces vzdělávání delší a dražší než v minulosti, takže delší závislost mladých dospělých na svých rodičích dává smysl.

V roce 1980 žilo v multigeneračních domácnostech pouze 12 procent Američanů. Finanční krize roku 2008

s sebou však přinesla jejich strmý nárůst. Dnes žije v multigeneračních domácnostech 20 procent Američanů, což je 64 milionů lidí – více než kdy dříve.

Oživení širší rodiny táhnou především mladí dospělí, kteří se vracejí zpět domů. V roce 2014 žilo se svými rodiči 35 procent amerických mužů ve věku 18–34 let. Časem se možná ukáže, že se jedná v podstatě o zdravý trend podporovaný nejen ekonomickou nezbytností, ale také pozitivními sociálními instinkty. Data z výzkumů naznačují, že mladí lidé již nyní přemýšlejí o nutnosti pomoci rodičům ve stáří.

Další část změn je možné připsat seniorům, kteří se naopak stěhují za svými dětmi. Procentuální podíl seniorů žijících osaměle vyvrcholil okolo roku 1990. Teď ale žije více než pětina Američanů starších 65 let v multigeneračních domácnostech. Údaj přitom nepočítá se seniory, kteří se stěhují, aby mohli žít v blízkosti vnoučat, nesdílejí s nimi ale domácnost.

V širších rodinách žijí s vyšší pravděpodobností přistěhovalci a barevní Američané, tedy lidé, kteří často čelí větším ekonomickým i sociálním tlakům. V multigeneračních domácnostech žije více než 20 procent Asijců, černochů a Hispánců, zatímco v případě bělochů je to 16 procent. Širší rodiny se tak stávají běžnějším jevem také s tím, jak je Amerika čím dál barevnější.

Návrat multigeneračního bydlení již dnes mění podobu urbanizovaného prostoru. Podle průzkumu provedeného v roce 2016 jednou realitní poradenskou firmou hledá 44 procent potenciálních kupců domů, do něhož by bylo možné nastěhovat také stárnoucí rodiče, 42 procent zase takový, v němž by se našlo místo i pro dospělé potomky po návratu domů. Stavební firmy reagují výstavbou, kterou například firma Lennar popisuje jako „dva domy pod jednou střechou“. Takové domy jsou pečlivě navrženy tak, aby členové rodiny mohli trávit čas společně a zároveň si zachovali soukromí. Mnohé z těchto domů mají společnou šatnu, prádelnu a část obytných prostor. „Apartmán pro rodiče“ však zároveň disponuje vlastním vchodem, kuchyňkou a jídelnou. „Apartmán pro mileniály“ má kromě vlastního vchodu i oddělenou příjezdovou cestu. Tento vývoj se samozřejmě týká pouze těch, kteří si nový dům mohou dovolit, zároveň ale odráží obecnější zjištění: členové rodin z různých generací cítí větší potřebu se navzájem podporovat.

SPOLU V KUCHYNI

Nejzajímavější širší rodiny jsou ty, které překračují příbuzenské hranice. V posledních letech dochází k vzestupu nových typů soužití, které soustřeďují nebiologické „příbuzné“ do vztahů podobných rodinám. Na webových stránkách CoAbode mohou například osamělé matky najít jiné osamělé matky, které by rády sdílely domácnost. Po celé zemi je možné narazit na projekty sdíleného bydlení, v němž žijí skupiny dospělých, jako by se jednalo o členy jedné domácnosti, s oddělenými ložnicemi a společnými obytnými prostory. Developerská společnost Common, jež svou činnost zahájila v roce 2015, provozuje pro mladé svobodné lidi 25 takových projektů v šesti městech. Firma se také ne-

dávno spojila s jiným developerem, společností Tishman Speyer, a společně rozběhly projekt Kin (Příbuzní) zaměřený na sdílené soužití mladých rodičů. Každá mladá rodina v něm disponuje svým vlastním obytným prostorem, zároveň je zde ale sdílená herna a prostory pro péči o děti či společné rodinné akce.

Tyto a další podobné experimenty naznačují, že i když lidé pořád touží po soukromí a flexibilitě, zároveň se poohlížejí po jiných, více komunitních formách soužití, jež se řídí hodnotami, jejichž ucelená podoba stále ještě zcela nevykrytalizovala. Ve sdílené komunitě Temescal Commons v Oaklandu tak v komplexu devíti bytových jednotek žije 23 členů ve věku od jednoho roku do 83 let. Nejedná se o žádnou bohatou hipsterskou komunitu, byty jsou malé a jejich obyvatelé patří ke střední nebo dělnické třídě. Mají společný dvůr a společnou kuchyň profesionálních rozměrů, v níž si také připravují vždy ve čtvrtek a v neděli večer společná jídla. Úklid mají na starosti všichni. Dospělí si navzájem hlídají děti a všichni si navzájem půjčují mléko nebo cukr. Starší rodiče radí mladším. Když někteří členové této širší rodiny procházejí dočasnou nezaměstnaností nebo zdravotními krizemi, situaci pomáhá řešit celý klan.

Jedním z obyvatel Temescal Commons je Courtney E. Martin, spisovatelka, která se pokouší popsat, jak lidé přetvářejí tradiční americký sen. „Moc se mi líbí, že naše děti vyrůstají obklopeny různými podobami dospělého života, především různými formami maskulinity,“ vyprávěla mi. „Všechny děti tady považujeme za vlastní.“ Martin má tříletou dceru Stellu, která si vytvořila zvláštní typ přátelství s dvacetiletým mužem, vztah, k němuž by nikdy nemohlo dojít mimo komunitu širší rodiny. „Stella dokáže Davida rozesmát a on má úžasný pocit z toho, že ho může tak strašně zbožňovat tříleté dítě,“ popisuje Courtney E. Martin. Podle ní je tohle zázrak, jaký vám nemohou zprostředkovat žádné peníze. Musíte mu věnovat čas a musíte se stát součástí širší rodiny. Popisovaná komunita by se rozpadla, pokud by z ní její členové odcházeli a jiní přicházeli. Aspoň v tomto případě se tak ale neděje.

Během spisovatelčina vyprávění mi začal docházet zásadní rozdíl mezi tradičními širšími rodinami v minulosti, jakou byla ta ve filmu *Avalon*, a jejich dnešní novou podobou: jedná se o roli žen. Širší rodina ze zmíněného filmu prosperovala, protože všechny ženy byly zavřené v kuchyni a snažily se nasytit někdy 25 lidí najednou. Tým japonských a amerických vědců v roce 2008 zjistil, že ženy v japonských multigeneračních domácnostech čelí vyššímu riziku srdečních onemocnění než ženy žijící pouze s manželem, pravděpodobně v důsledku stresu. Dnešní uspořádání širších rodin ale různým genderům nabízí mnohem pestřejší roli.

Přesto přinejmenším v jednom ohledu mohou nové americké rodiny vypadat podobně jako ty, které zakládali jejich předkové, lovci a sběrači, před dávnými věky. Jedná se o rodiny, které si sami vybrali a které překračují tradiční příbuzenské vazby.

Hnutí moderních dobrovolných rodin vystoupilo do popředí v osmdesátých letech v San Francisku v ko-

munitách gayů a leseb, kteří často žili odcizení svým vlastním biologickým rodinám a při zvládání traumat spojených s epidemií AIDS se museli spolehnout pouze jeden na druhého. Antropoložka Kath Weston ve své knize *Families We Choose: Lesbians, Gays, Kinship* (Rodiny, které si vybíráme: lesby, gayové, příbuzní) píše: „Rodiny, které si vytvářeli v San Francisku gayové a lesby, měly extrémně nejasné hranice, ne nepodobné příbuzenským vztahům uplatňovaným v segmentech afroamerické populace, mezi americkými indiány a bílou dělnickou třídou.“

Dále pokračuje:

Podobně jako jejich heterosexuální protějšky trvá i většina gayů a leseb na tom, že členové rodiny „jsou tu pro vás“, že jsou to lidé, na které se můžete emocionálně i materiálně spolehnout. „Starají se o mě,“ vyprávěl jeden muž, „a já se starám o ně.“

Tyto skupiny jsou tím, co politolog z Dallaské univerzity Daniel Burns nazývá „budovanými rodinami“. Tragédie a utrpení lidí semkly způsobem, který je hlubší než jen výhodné sdílení domácnosti. Vlastně se stali něčím, co antropologové nazývají „fiktivními příbuznými“.

Úpadek nukleární rodiny způsobil v posledních několika desetiletích epidemii traumat – miliony lidí ztratily pevnou půdu pod nohama, protože se jim zhroutil vztah, který měl představovat bezpečné a láskou naplněné ukotvení jejich životů. Tápací jednotlivci se teď pomalu, ale stále častěji dávají dohromady a vytvářejí ony „budované rodiny“. Takové uspořádání působí skutečně odhodlaným dojmem. Členové rodiny, kterou jste si vybrali, jsou lidé, již budou stát na vaší straně, ať se děje co se děje.

VPUSTIT DO SVÉHO ŽIVOTA

Před několika lety jsem založil něco, co jsem nazval Weave: The Social Fabric Project (volně přeloženo: Předivo. Projekt sociálních vazeb). Smyslem projektu je upozornit po celé zemi na lidi a organizace, které budují nové komunity. Časem jsem si spolu s kolegy uvědomil, že většina účastníků projektu, tzv. weavers, má jednu věc společnou: poskytují lidem, s nimiž je nepojí příbuzenské vztahy, podobnou péči, jakou mnozí z nás nabízejí pouze příbuzným – přesně ten typ podpory, jaký dříve zajišťovala širší rodina.

Jedním z weavers je i Lisa Fitzpatrick, manažerka ve zdravotnictví. Jednoho dne seděla v autě na místě spolujezdce a všimla si, jak dva chlapci, desetiletý a jedenáctiletý, zdvihají něco těžkého. Byla to střelná zbraň. Kluci ji z ní vzápětí střílili do obličeje. Jednalo se o iniciační rituál nutný pro vstup do pouličního gangu. Když se Lisa uzdravila, došlo jí, že její role je v tomto příběhu ta méně důležitá. Skutečnou obětí byli chlapci, kteří museli nejdříve někoho postřelit, aby se jim vůbec otevřela cesta do rodiny, jejich gangu.

Odešla proto ze zaměstnání a začala s členy gangů pracovat. Svůj dům otevřela právě klukům a holkám, kteří by se jinak stali jejich členy. Jednoho sobotního odpoledne se jí po domě potulovalo 35 dětí. Když se jí ptala, proč tráví takový krásný den v domě ženy ve středním věku, odpovídaly: „Jste první, kdo nás v životě někam pustil.“

FOTO GETTY IMAGES

*Poslední dvě generace Američanů tráví v manželství čím dál kratší dobu...
(Rodiče s dětmi na Halloweenu, New York, 2021)*

FOTO PROFIMEDIA.CZ

*... zdá se však, že trend se obrací a lidé chtějí žít v širších nebo nově budovaných rodinách.
(Sociální distancie během pandemie, New York)*

V Salt Lake City nabízí vážným zločincům prostředí širší rodiny organizace s názvem The Other Side Academy (volně: Škola života na opačné straně). Mnozí z těch, kteří se programu mohou účastnit, byli propuštěni z vězení, kde si odpykávali dlouhé tresty. Nyní musí žít ve společném domově (tedy na „opačné straně“) a musí pracovat ve sdílené firmě jako stěhováci nebo jako personál v second handu. Cílem je proměnit povahu každého člena této rodiny. Během dne všichni pracují. Pak spolu večeří a několikrát týdně se večer sejdou k čemusi, co nazývají „hrou“. To v praxi znamená, že si veřejně vyčítají i nejmenší prohřešky: že se někdo flákal při stěhování nábytku, že se nechoval s respektem k dalším členům rodiny. Že byl někdo pasivně agresivní, sobecký nebo se choval vyhybavě.

„Hra“ neprobíhá úplně ve zdvořilém tónu. Členové na sebe křičí a snaží se tak prorazit emocionální brnění, které si přinesli z vězení. Představte si dva obrovské potetované chlapy, jak na sebe řvou: „Jdi do p**i! Do p**i, rozumíš? Do p**i!“ Když jsem se tam přišel podívat, byl jsem přesvědčený, že to skončí rvačkou. Hněv ale ve skutečnosti střídá pocit blízkosti, který do té chvíle nebyl přítomen. Muži i ženy, kteří strávili celý dosavadní život bez lásky a bez rodin, mají najednou „příbuzné“, kteří je ženou k odpovědnosti a kladou na ně vysoké morální nároky. V takovém klanu se extrémní osobní integrita stává podmínkou členství. The Other Side Academy nabízí zavrhaným lidem příležitost pečovat o druhé a z této péče pak buduje zuřivě loajální rodinu.

Podobných příběhů bych vám mohl vyprávět stovky. Byly by o organizacích, které přivádějí do prostředí širších rodin traumatizované válečné veterány, nebo o pečovatelských zařízeních pro předškolní děti, v nichž s nimi mohou sdílet život senioři. V Baltimoru se nezisková organizace Thread (Vlákno) snaží obklopit neúspěšné studenty dobrovolníky a těm občas říká „prarodiče“. V Chicagu pomáhá znevýhodněným mladým lidem vytvářet mezilidské vazby podobné rodině organizace Becoming a Man (Jak se stát mužem). Ve Washingtonu jsem se nedávno seznámil se skupinou vědkyň ve středním věku, mezi nimi s uznávanou bioložkou nebo astrofyzikou, které sdílejí život i finance v katolické laické komunitě. Budované rodiny mají dnes v Americe nesčetné množství podob.

Členem budované rodiny se může stát každý. I já jsem do jedné vstoupil. V roce 2015 mě dvojice Kathy a David pozvala do svého domu ve Washingtonu. Vytvořili tam skupinu podobnou širší rodině a nazvali ji All Our Kids (Všechny naše děti). Potomek Kathy a Davida navštěvoval před lety jednu z washingtonských státních škol a měl tam kamaráda jménem James. James často neměl nic k jídlu ani kde spát, a tak ho začali zvat k sobě domů. James měl další kamarády v podobné situaci a ti zase další kamarády. Když jsem přišel já, scházelo se u nich každý čtvrtek na večeři dobrých 25 mladých lidí, několik z nich přespávalo dole v suterénu.

Zkusmo jsem se přidal a už jsem nikdy neodešel, skupina se stala rodinou, již jsem si sám vybral. Scházíme se na čtvrteční večere, slavíme společně svátky, jezdíme na dovolenou. Děcka říkají Kathy a Davidovi mamí a tati. Do-

spělí v klanu zastávali na počátku roli rodičů – vyměňovali mladým rozbité telefony, povzbuzovali je, když se propadli do depresí, sháněli peníze na studium. Když potřebovala jedna mladá žena transplantovat novou ledvinu, daroval jí David svou vlastní.

Měli jsme své vlastní primární rodiny a ty zůstávaly na prvním místě, ale byli jsme také členy této rodiny. Teď už jsou z dětí v naší budované rodině dvacátníci a už nás tolik nepotřebují. David a Kathy se z Washingtonu odstěhovali, zůstávají ale v kontaktu. Večere se stále konají. Pořád se scházíme a staráme se o sebe. Během let, kdy jsme spolu pravidelně jedli a procházeli životem, se mezi námi vytvořilo pouto. Když na někoho dolehnou těžké časy, jsme všichni po ruce. Tato zkušenost mě přesvědčila o tom, že by se členem nějaké budované rodiny složené z členů, kteří se mu vůbec nepodobají, měl stát vlastně každý.

RUCE, KTERÉ ZACHYTÍ PÁD

Od prvního okamžiku, kdy jsem začal pracovat na tomto textu, mě strašil jeden graf. Dává do souvislosti procento lidí žijících osaměle s hrubým domácím produktem. Mezi oběma hodnotami existuje silná korelace. Země, v nichž žije osaměle pětina lidí, jako Dánsko nebo Finsko, jsou mnohem bohatší než země, kde sám nežije téměř nikdo, jako třeba státy Latinské Ameriky či Afriky. Bohaté státy se vyznačují menšími domácnostmi než státy chudé. Průměrný Němec žije v domácnosti s počtem členů 2,7. Průměrná domácnost v Gambii má počet členů 13,8.

Graph naznačuje dvě věci, obzvláště pak v americkém kontextu. Zaprvé, trh si žádá, abychom žili sami nebo pouze s malým počtem lidí. Abychom byli mobilní a nezávislí, abychom mohli zasvětit obrovské množství času své práci. Zadruhé, když se lidem v rozvinutých zemích podaří vydělat peníze, koupí si za ně soukromí.

Pro ty úspěšné to do jisté míry funguje. Popsané uspořádání umožňuje zámožným lidem věnovat více hodin práci a odpovídání na e-maily, bez nutných ohledů na další rodinné povinnosti. Mohou si dovolit najmout pomocníky, kteří odvedou práci, k níž by byla dříve zapotřebí širší rodina. Nad tím se ale vytrvale vznášá smutek, vědomí emocionálně vyprázdněného života, v němž není fyzicky přítomna rodina ani blízcí přátelé, v němž sousedé nejsou prostorově ani obrazně dost blízko na to, aby se na ně dalo spolehnout. Dnešní krize mezilidských vztahů pramení v chudém rodinném životě.

Svých afrických přátel, kteří emigrovali do Ameriky, se často ptám, co je po příjezdu nejvíc zarazilo. Jejich odpověď je vždy variací na jediné téma – osamělost. Mluví o prázdných ulicích na předměstích za bílého dne, na nichž naněvyš tlačí po chodníku kočárek osamělá matka a jinak není nikde ani noha.

Pro ty méně úspěšné se stala éra izolovaných nukleárních rodin katastrofou. Vedla k rozvráceným rodinám – nebo jejich úplnému kolapsu. K rodinám, kde se partneři střídají jako na kolotoči a děti se v nich cítí traumatizované a izolované. K seniorům, kteří umírají sami ve svém pokoji. Všechny formy nerovnosti jsou kruté, ale nerovnost rodin

je nejkřutější. Zničí člověku srdce. A nakonec tato nerovnost podkope i samotné ekonomické důvody, jež k jejímu vzniku vedly: děti vyrůstající ve zmatku se později v životě stávají kvalifikovanými, spolehlivými a sociálně mobilními zaměstnanci jen s největšími obtížemi.

Když se v šedesátých letech naplno rozjel hyperindividualismus, experimentovali lidé s novými životními styly, inspirovanými novými individualistickými hodnotami. Dnes se snažíme uniknout z trosek, které po sobě hyperindividualismus zanechal, a pro změnu tentokrát experimentujeme s životem, který je propojenější, hledáme nové podoby a formy širších rodin. Vláda může takovým pokusům pomoci, zvláště když se týkají pracujících a chudých. Nástrojem mohou být přídatky na děti, školicí programy zaměřené na rodičovství a určené problematickým rodinám, dotace do předškolního vzdělávání, delší rodičovské dovolené. I když nejdůležitější změny budou nepochybně kulturní povahy a budou se odvíjet od rozhodování jednotlivců, rodinný život je dnes v chudších zónách americké společnosti pod tak silným sociálním a ekonomickým tlakem, že se náprava bez vládních zásahů nejspíš neobejde.

Rodina se dvěma rodiči samozřejmě nikam nezmizí. Pro mnoho lidí, zvláště pak ty, kteří disponují finančními i sociálními prostředky, je to stále skvělý způsob, jak vychovávat své děti. Zároveň se ale vynořuje nový, ko-

munitnější étos, který více odpovídá realitě a hodnotám 21. století.

Když dnes diskutujeme o problémech, jimž tato země čelí, nezmiňujeme dostatečně často právě rodinu. Příliš to zavání předsudky. Je to nepříjemné, možná to dokonce zní příliš nábožensky. Tvrdou pravdou je nicméně skutečnost, že se nukleární rodina jako ve zpomaleném filmu rozpadá již celá desetiletí, a že mnohé naše další problémy, ve vzdělávání, v oblasti psychického zdraví, drogové nebo alkoholové závislosti, kvalitě zaměstnanců, z popsaného rozpadu vycházejí. Paradigma nukleární rodiny padesátých let je definitivně pryč. Američané touží žít v širších nebo budovaných rodinách, vlastně způsobem, který je nový i prastarý zároveň. Jedná se o výjimečnou příležitost, možnost ztuhnut i rozšířit rodinné vazby, příležitost, jak umožnit většímu počtu dospělých i dětí žít pod láskyplným pohledem desítek párů očí a být zachyceni desítkami párů rukou, když upadnou. Celá desetiletí jídávali u stále menších a menších stolů se stále menším a menším počtem příbuzných.

Nastal čas přijít na to, jak se k velkému stolu zase vrátit. ●

© 2021 The Atlantic Media Co., as first published in The Atlantic magazine or on theatlantic.com (as applicable). All rights reserved. Distributed by Tribune Content Agency.

↓ INZERCE

RS009346

Volání

1 GB

Užijte si pořádně nabitě vánoční odměny

Dobijte si předplacenou kartu od T-Mobilu aspoň za 250 Kč a my vám k tomu dáme 1 GB mobilních dat a volání na čísla značky T-Mobile zdarma.

PRO SPOLEČNÉ ZÁŽITKY

Platí do 31. 12. 2021. Odměnu si lze vyzvednout do 7 dnů po dobití v aplikaci Můj T-Mobile a platí 30 dnů od vyzvednutí. Více na www.t-mobile.cz